

NAAR EEN TOEKOMSTGERICHT VLAAMS CULTUREEL- ERFGOEDBELEID

Olga Van Oost en Gregory Vercauteren

Hoeft het nog gezegd? Op 9 juni 2024 zijn er verkiezingen voor het Vlaams, federaal en Europees Parlement. Op 13 oktober volgen de gemeentelijke en provincieraadsverkiezingen. De verkiezingskoorts stijgt zienderogen. Tal van beleidsmakers, administraties en sectoren maken zich op voor wat weleens ‘de moeder van alle verkiezingen’ wordt genoemd. Gezien het belang van deze verkiezingen is het cruciaal dat ook de cultureel-erfgoedsector van zich laat horen.

FARO wil het debat voeden, op basis van onze expertise en brede blik op de sector. Met vijf thema’s die er volgens ons toe doen binnen het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid en waarvoor we een aantal beleidssuggesties doen.

1. HET GEÏNTEGREERD CULTUREEL-ERFGOEDBELEID: BEHOUDEN WAT GOED IS, VERBETEREN WAAR MOGELIJK

Dertig jaar geleden was er geen volwaardig cultureel-erfgoedbeleid in Vlaanderen en Brussel: de regelgeving was versnipperd over meerdere decreten. Die situatie is volledig veranderd: archieven, musea, erfgoedbibliotheken, landelijke dienstverleners, erfgoedcellen en het steunpunt worden erkend en ondersteund vanuit één decreet. Dit is het geïntegreerd cultureel-erfgoedbeleid, waardoor er een hecht en functioneel netwerk is ontstaan van collectiebeheerders en dienstverleners die elkaar vinden en versterken.

»

• **Suggestie: Consolideer het huidige Cultureelerfgoeddecreet**

Sinds 2004 komt er regelmatig een nieuw of aangepast Cultureelerfgoeddecreet op tafel. De laatste aanpassing dateert van 2021, een “optimalisatie” heette het toen. De decreetgever vereenvoudigde een aantal procedures en criteria met het oog op planlastvermindering, schrapte de subsidieplafonds voor bovenlokale collectiebeheerders, opende een subsidielijijn voor bovenlokale erfgoedprojecten en creëerde extra subsidiemogelijkheden voor onder meer stadsarchieven, erfgoedbibliotheken en academisch erfgoed. De sector heeft deze aanpassingen sterk gewaardeerd. Erfgoedwerkers en beleidsmakers weten met dit decreet waar ze aan toe zijn. Het

biedt een helder en werkbaar kader om de sector verder te laten groeien en te professionaliseren.

We vragen daarom dat de volgende jaren primair wordt ingezet op het consolideren van dit decreet, eerder dan dit kader opnieuw fundamenteel open te breken. ‘Decretale rust’ zou een krachtige en moedige beleidskeuze zijn.

- **Suggestie: Stem de verschillende beleidsinstrumenten beter op elkaar af**

Wat weleens over het hoofd wordt gezien, is dat het decreet slechts één instrument is in het brede Vlaams cultureel-erfgoedbeleid. De afgelopen legislatuur zijn er meerdere, belangrijke en op zich ook goede stappen gezet. Zo is het topstukkenbeleid uitgebreid met een bewaarreglement voor preventieve conservering. Er is een visienota geschreven rond het depotbeleid en die over het immaterieel erfgoed is geactualiseerd. Vorig jaar is het Indemnitedecreet gestemd en onlangs is de regelgeving verbeterd rond de erfbelasting van cultuurgoederen ... Dan zijn er nog verschillende, tijdelijke subsidiereglementen gelanceerd. Een actueel voorbeeld hiervan is het subsidiereglement voor de ‘pilotprojecten nalatenschappen kunstenerfgoed’.

De meeste van deze wijzigingen en vernieuwingen stonden aangekondigd in de Beleidsnota van de minister en de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed uit 2021. Elke erfgoedwerker en -organisatie heeft uiteraard een eigen verantwoordelijkheid om zich zo goed mogelijk te informeren. Toch stellen we vast dat de vermelde beleidsrealisaties niet altijd zijn doorgestroomd naar de sector. Dit is opvallend, temeer omdat het Cultureelerfgoeddecreet wel uitstekend gekend is.

Vandaar ons pleidooi voor een *echt* volwaardig geïntegreerd cultureel-erfgoedbeleid, waarin de verschillende beleidsinstrumenten, naast het Cultureelerfgoeddecreet, een duidelijke plek hebben en optimaal zijn afgestemd op de dynamiek en de noden van de sector. Naast zo’n betere afstemming wordt ook best werk gemaakt van een consistente communicatie over alle beleidsinstrumenten en relevante beleidswijzigingen.

‘Decretale rust’ zou een krachtige en moedige beleidskeuze zijn

2. EEN DUURZAAM CULTUREEL-ERFGOEDBELEID IS PER DEFINITIE RELATIONEEL. INVESTEER IN DUURZAME VERBINDINGEN MET ANDERE SECTOREN EN MAATSCHAPPELIJKE DOMEINEN

Het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid kenmerkt zich door zijn dynamische visie op erfgoed. De waarde van erfgoed wordt bepaald door gemeenschappen, die er betekenissen aan geven, vanuit de uiteenlopende perspectieven en maatschappelijke contexten.

Hierdoor maakt erfgoedwerk deel uit van de samenleving. De tijd is voorbij dat erfgoedorganisaties zich verkokerd en exclusief op erfgoedobjecten richtten. Vandaag ligt de focus veeleer op erfgoedvraagstukken die voortkomen uit maatschappelijke uitdagingen zoals de klimaatcrisis, oorlog en conflict, polarisering en radicalisering, racisme en discriminatie, de digitale transformatie enz. Deze vraagstukken zijn fundamenteel, complex en vaak ook lastig, maar ze maken het erfgoedwerk actueler dan ooit. De cultureel-erfgoedsector is hierdoor verweven met wat er leeft in de samenleving. Ze voelt bovendien een grote maatschappelijke verantwoordelijkheid, maar beseft dat ze die niet alleen kan dragen. »

Een cultureel-erfgoedbeleid anno 2023 is dus per definitie een ‘relationeel beleid’. Sterke relaties en een goed uitgebalanceerde, gelijkwaardige samenwerking met andere sectoren en domeinen dringen zich meer dan ooit op. Die relaties zijn er doorgaans al, maar kunnen verder doorgedacht worden, én concreter worden gemaakt.

- **Suggestie: Onroerend erfgoed - maak samen werk van een duurzaam erfgoedbeheer**

Een duurzaam gebouw- en depotbeheer ontwikkelen is voor elke erfgoedorganisatie uitdagend, zeker in de context van de klimaat- en energiecrisis. Voor collectiebeheerders, met verzamelingen die zich in een gebouw met een erfgoedwaarde bevinden, is het zelfs nog complexer. Om de (gebouwtechnische) duurzaamheidsuitdagingen aan te pakken, is er nood aan een concreet en actiegericht duurzaamheidsbeleid met o.a. het Agentschap Onroerend Erfgoed. Een beleid waarbij

Boven: verschillende beleidsinstrumenten, waaronder bijvoorbeeld het Cultureelerfgoeddecreet en de visienota over depotbeleid zijn best afgestemd op de dynamiek en de noden van de sector. © FARO

Onder: herkomstonderzoek omtrent beladen collecties en roofterkunst, o.a. uit de koloniale periode en de nazitijd dringt zich op. © FARO

samen kaders, richtlijnen en reglementen worden uitgewerkt op maat van cultureel-erfgoedorganisaties.

- **Suggestie: Onderwijs - naar een evenwichtige en gedeelde samenwerking**

Erfgoed en onderwijs hebben een groot gedeeld doel: kinderen en jongeren het gevoel geven dat ze ergens toe behoren, hen verbinden door wat ze leren en hen helpen om hun plek te vinden in de wereld. Voor erfgoedorganisaties zijn er aanknopingspunten te over om aan te sluiten bij sleutelcompetenties in het onderwijs, zoals cultureel bewustzijn, media- en erfgoedwijsheid en burgerschap.

De afgelopen jaren zijn er vanuit de erfgoedsector al talloze initiatieven op het touw gezet voor en met het onderwijs. De ‘Erfgoedklasbakken’ is zo’n geslaagd initiatief: naar aanleiding van de jaarlijkse Erfgoeddag trekken erfgoedwerkers naar scholen om een of meerdere lessen over te nemen van de leerkracht en leerlingen te inspireren over en met cultureel erfgoed. Zulke acties zijn succesvol omwille van het engagement van erfgoedwerkers en leraars. Engagement is op korte termijn belangrijk, maar als brandstof ontoereikend en weinig duurzaam. Werk maken van een gedeelde visie en gedeeld beleidskader tussen onderwijs en cultuur, waarbij de cultuursector mee aan tafel zit, is de boodschap. En zoals gezegd: er zijn al zoveel verbanden tussen de domeinen. Het is een kwestie van het laaghangend fruit te plukken.

- **Suggestie: Cultureel erfgoed als onderdeel van het welzijnsbeleid**

Dat het bij cultureel erfgoed allang niet meer (alleen) gaat om verzamelen en conserveren van objecten, blijkt ook uit relaties die onze sector aangaat met de zorg- en welzijnssector. Intussen zijn de voorbeelden legio van o.m. erfgoedcellen, musea en archieven die activiteiten en projecten

ontwikkelen voor mensen met dementie en hun mantelzorgers. Er wordt volop geëxperimenteerd met prikkelarme tentoonstellingen of sensorieële opstellingen, die kunst en erfgoed voor slechtzienden toegankelijk maken.

Ook hier zijn er dus al heel wat initiatieven, die zowel verrijkend en relevant zijn voor de welzijnssector als voor de cultureel-erfgoedsector. Maar opnieuw is er nood aan een duurzaam en helder kader waarbinnen zou kunnen gewerkt worden.¹

3. VOORBIJ DE WAAN VAN DE DAG. INVESTEREN IN ERFGUEDONDERZOEK EN KENNISONTWIKKELING

Onderzoek is een kerntaak van erfgoedorganisaties én van het beleid. Om als sector te blijven groeien, moeten we blijven leren en investeren in de eigen opbouw van expertise en kennis. Het gaat daarbij niet enkel over verzamelen van cijfers, hoe belangrijk ook, maar ook over inhoud en reflectie.

- **Suggestie: Stimuleer en faciliteer onderzoek**

Als van erfgoedorganisaties wordt verwacht om te professionaliseren en sterke organisaties te worden, moeten ze ruimte hebben voor kennis- en expertiseontwikkeling. De minister van Cultuur stelt jaarlijks projectsubsidies beschikbaar voor de cultureel-erfgoedsector. Met succes, want hierdoor kunnen organisaties inzetten op bijkomende thema’s buiten de reguliere werking. Naast deze projectsubsidies zou een nieuw subsidiereglement ‘erfgoedonderzoek’ impulsen bieden voor broodnodig onderzoek binnen erfgoedorganisaties. Volgende thema’s kunnen daarin worden geëxploreerd:

- de impact van de klimaatverandering / -crisis op erfgoed en erfgoedwerk;
- de nood aan herkomstonderzoek omtrent beladen collecties en roofkunst, o.a. uit de koloniale periode en de nazitijd;
- de geschiedenis van erfgoedbeleid en erfgoedorganisaties en hun sleutelfiguren;
- de ontwikkeling van meerstemmig erfgoed, onderbelichte collecties en perspectieven;
- de ethische omgang met cultureel erfgoed en -gemeenschappen;
- de invloed van een digitale omslag op cultureel erfgoed en organisaties.

---

*We moeten blijven
leren en investeren in
de eigen opbouw van
expertise en kennis*

Werk maken van een gedeelde visie en een gedeeld beleidskader tussen onderwijs en cultuur is noodzakelijk. © FARO, Foto: Dries Theuwissen

- **Suggestie: Visie op een datagedreven beleid**

Beleid wordt steeds meer gemaakt op basis van de analyse van processen en stromen van digitale data. Zowel FARO als het Departement CJM hebben de afgelopen decennia al veel data verzameld over cultureel erfgoed. Zo kwam FARO onlangs nog naar buiten met de resultaten van een uitgebreide nodenbevraging en datamonitoring bij de archiefsector.² Het is echter niet altijd duidelijk hoe zulke data worden ingezet bij de voorbereiding en uitvoering van het cultureel-erfgoedbeleid. Een consistent datagedreven beleid staat nog in zijn kinderschoenen en er liggen vooral vragen op tafel. Welke data kunnen met welke doeleinden worden verzameld? Hoe zorgen we voor gelijkwaardigheid en transparantie in de uitwisseling van data tussen de sector en de overheid? Hoe komen we tot data die ‘werkbaar’ zijn, zodat zowel beleid als sector ermee aan de slag kunnen (om onder meer de impact van het cultureel-erfgoedbeleid beter in beeld te brengen)? Er is nood aan een krachtige en breed gedragen visie op een datagedreven beleid, die in samenspraak met de sector wordt ontwikkeld. Want zo’n beleid kan slechts werken mits heldere en transparante afspraken tussen beleid en sector.

4. HET PRIMAAT VAN DE POLITIEK REVISITED. PLEIDOOI VOOR EEN GEZONDE RELATIE MET DE POLITIEK

Om meteen met de deur in huis te vallen: FARO is een vurig pleitbezorger van het primaat van de politiek. Tenminste, in die zin dat het nodig blijft om een transparant en gezond democratisch debat over erfgoed te voeren, dat beleidsmakers ‘mee’ moeten zijn met wat er leeft in de sector, zodat zij over de nodige en correcte informatie beschikken om het erfgoedbeleid te initiëren, uit te voeren en te controleren. In de praktijk stellen we echter vast dat het primaat van de politiek kan worden misbruikt als argument, op verschillende niveaus, waarbij uitvoerende machten interfereren in de dagelijkse werking van erfgoedorganisaties. Als gevolg is er een cultuur van zelfcensuur aan het ontstaan, waarbij erfgoedwerkers zich niet publiek durven uitspreken over maatschappelijk beladen, maar belangrijke thema’s, uit angst om op de vingers te worden getikt.

- **Suggestie: Een hernieuwd debat over culturele autonomie**

Het pleidooi waarbij de politiek zich op ‘arm-lengte afstand’ houdt, is gekend. De protocollen en codes van goed bestuur liggen er. Maar wat betekenen ze in de praktijk? Wat betekent vrijheid van meningsuiting voor erfgoedwerkers die

»

zijn verbonden aan een overheid? Welke informatie hebben beleidsmakers van hun kant nodig om hun verantwoordelijkheden te kunnen opnemen? Hoe verhouden de politieke en de culturele macht zich tot elkaar? Kortom, wat zou het primaat van de politiek echt kunnen betekenen in een gezonde democratische samenleving? Er is grote nood in Vlaanderen aan een eerlijk en hernieuwd debat over culturele autonomie en de relatie tot de politiek, op alle bestuursniveaus. Een gesprek over de gepaste relatie tussen erfgoed en politiek, dat we idealiter voeren met *alle* belanghebbenden *en* op gelijke voet.

Er is nood aan een krachtige en breed gedragen visie op een datagedreven beleid, die in samenspraak met de sector wordt ontwikkeld

5. BREEK UIT! VERBINDINGEN MET FEDERAAL, INTERNATIONAAL ...

Vlaanderen heeft als kleine regio op relatief korte tijd een sterk cultureel-erfgoedbeleid uitgebouwd, met beperkte middelen en mensen maar met veel engagement. Maar Vlaanderen mag natuurlijk geen eiland zijn. Meer nog, er is een reële vraag van de cultureel-erfgoedsector om meer bruggen te slaan naar de andere landsdelen en ook het buitenland. We pleiten er tot slot dan ook voor om *echt* werk te maken van een internationaal beleid.

- **Suggestie: Structureel overleg met de federale overheid en andere landsdelen**

Een aantal prangende erfgoedkwesties vragen om debat en regelgeving op federaal niveau en om structureel overleg en uitwisseling met Frans- en Duitstalig België. Denk bijvoorbeeld aan herkomstonderzoek, roofterkunst, kunstcriminaliteit, de bewakingswet, de regelgeving over auteursrechten en privacy of de actuele vraag om ook in de erfgoedsector flexi-jobs mogelijk te maken. De banden aanhalen met erfgoedorganisaties en beleidsmakers op andere niveaus en uit andere delen van het land, en bekijken welke gezamenlijke uitdagingen er liggen, kan de ontwikkeling van de cultureel-erfgoedsector in Vlaanderen enkel maar ten goede komen.

- **Suggestie: Zicht op de internationale cultuuragenda's**

Het warm water uitvinden hoeft niet. De tendensen en vraagstukken die aan bod zijn gekomen, leven ook in tal van

andere landen of staan op de agenda van internationale actoren zoals de Europese Unie, de Raad van Europa of Unesco. FARO probeert dit zo goed mogelijk op te volgen en de cultureel-erfgoedsector te inspireren. Maar zowel het steunpunt als de sector hebben onvoldoende zicht op de agenda van internationale actoren, van het eigen internationaal cultuurbeleid en van de landen die prioritaire partners zijn binnen de Vlaamse culturele diplomatie. Dat leidt tot gemiste kansen en tot een ad-hocbeleid. Een *mapping* van cultuuractoren (zowel beleid, sectorinstituten als andere sleutelorganisaties) in andere landen, en concrete samenwerkingsmogelijkheden zou een broodnodige *boost* geven aan de internationalisering van de cultureel-erfgoedsector. Put daarvoor uit de kennis en de talrijke netwerken die er al zijn *en* betrek de sector bij het bepalen van prioritaire regio's of landen om mee samen te werken.

EEN UITNODIGING NAAR SECTOR EN BELEID

Laat deze bijdrage een uitnodiging zijn, zowel naar de sector als naar beleidsmakers. Om het politieke debat over cultureel erfgoed aan te wakkeren, in zijn hele breedte en complexiteit. Al was het maar om duidelijk te maken dat de

cultureel-erfgoedsector geen eiland is, waarvan het onderhoud alleen maar geld kost, dan wel dat het zich te midden van de maatschappij bevindt en er ook integraal deel van uitmaakt. Omdat erfgoed – zoals de klassieke definitie luidt – datgene is wat we van onze voorouders hebben geërfd en dat we belangrijk genoeg vinden om door te geven aan de volgende generaties, ons ook onophoudelijk een spiegel voorhoudt. In die spiegel zien we een beeld van het verleden, zeker. Maar ook een glimp van de toekomst. Het heden vormgeven, met het oog op de toekomst – moet beleid niet net daarover gaan? Laat ons elkaar proberen te vinden en het gesprek aangaan. Omdat het erfgoed én de maatschappij het verdienen. ■

» Olga Van Oost is algemeen directeur bij FARO, Gregory Vercauteren is er coördinator beleid.

» Bronnen en literatuur

1. Zie ook het dossier, verderop in dit nummer.
2. S. Steenhuyzen, De archiefsector anno 2022 in cijfers, <https://faro.be/blogs/saidja-steenhuysen/de-archiefsector-anno-2022-de-cijfers> (geraadpleegd op 20/7/2023).

Atlantis

Platform voor collectiebeheer en online presentatie

Atlantis is een volledig webbased oplossing voor collectiebeheer en het online publiceren van erfgoedcollecties. Kenmerken van Atlantis zijn: gebaseerd op internationale standaarden, géén gebruikerslicenties, onbeperkt support en krachtige publicatie-, zoek- en integratie- functies.

Online presentatie van collecties is naadloos onderdeel van de oplossing waarmee Atlantis volledig integreert binnen uw eigen website of websites van derden. Collecties uit systemen van derden worden met Atlantis samengesmeed tot één geïntegreerd geheel.

Erfgoedwebsites van DEVENTit zijn toegankelijk en onderscheidend in vormgeving en werking. Door toepassing van de nieuwste technieken en standaarden wordt bezoekers een optimale erfgoedbeleving geboden.

☎ 033-2992277
✉ office@deventit.nl
🌐 www.deventit.nl

DEVENTit
Developers & Inventors in IT

ISO 27001
DEVENTit is ISO 27001 gecertificeerd.

NEN 2082
Atlantis is NEN 2082 gecertificeerd.

Archief- en inventaris

Beeldbank

Museum

Bedrijfshistorie

Bibliotheek

Archeologie

Bouwdossiers

Kranten en tijdschriften

Akten en registers

Beleëf het Erfgoed